

200 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟ ΤΟΥ

* * *

Κωστής Κοκκινόφτας

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΚΙΤΙΟΥ (1810-1821) ΜΕΛΕΤΙΟΣ Β΄

Καταγωγή και άνοδος στον μητροπολιτικό θρόνο Κιτίου (1810)

Σύμφωνα με τοπική παράδοση ο Μητροπολίτης Κιτίου Μελέτιος Β΄ καταγόταν από το χωριό τη Μαραθάσας Πεδουλάς¹, γενέτειρα και ορισμένων άλλων Αρχιερέων της Εκκλησίας της Κύπρου, οι οποίοι υπηρέτησαν κατά τον 19ο αιώνα, όπως των Μητροπολιτών Κυρηναίας (1852-1862) Μελετίου Α΄ και Κιτίου (1864-1866) Βαρθολομαίου². Είναι αξιοσημείωτο ότι η ανωτέρω παράδοση, ως προς το σκέλος της καταγωγής του Μελετίου από τη Μαραθάσα, επιβεβαιώνεται από σημείωμα σε κώδικα του αρχείου της Μητρόπολης Κιτίου, όπου αναφέρεται ότι κατάγονταν από την περιοχή αυτή τέσσερις Μητροπολίτες, οι οποίοι διαδέχθηκαν ο ένας τον άλλο στον μητροπολιτικό θρόνο Κιτίου, χωρίς, όμως, να προσδιορίζεται η γενέτειρά τους. Πρόκειται για τους Μητροπολίτες Μελέτιο Α΄ (1776-1797), τον αυτάδελφό του Χρύσανθο (1797-1810), τον ανωτέρω Μελέτιο Β΄ (1810-1821) και τον διάδοχο του τελευταίου Λεόντιο (1821-1837). Στο ίδιο σημείωμα, που αφορά στην εκλογή

---

1. Κλεόβουλου Μυριανθόπουλου, *Η συμβολή της Μαραθάσας εις την Εκκλησίαν*, Λεμεσός 1949, σ. 57.

2. Για τους Κυρηναίας Μελέτιο και Κιτίου Βαρθολομαίο βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Κύπριοι κληρικοί κτήτορες σχολείων στη γενέτειρά τους (β΄ μισό 19ου - αρχές 20ού αιώνα)», *Επιστημονική Επετηρίς Κυπριακής Εταιρείας Ιστορικών Σπουδών* 8 (2008) 78-80· Ιερομόναχου Σωφρόνιου Μιχαηλίδη, *Ιστορία της κατά Κίτιον Εκκλησίας*, Λάρνακα 1992, σ. 224-231, αντιστοίχως.

του Λεοντίου, αναφέρεται ακόμη ότι ο Μελέτιος είχε κατατομηθεί, χωρίς ωστόσο να δίνονται άλλες πληροφορίες³.

Για την παιδική και νεανική ζωή του Μελετίου δεν έχουν σωθεί οποιεσδήποτε πληροφορίες, όπως ούτε και για τη μόρφωσή του⁴. Η πρώτη αναφορά, που γίνεται σε αυτόν σε έγγραφο της εποχής, εντοπίζεται σε επιστολή από τη Λευκωσία, ημερομηνίας 28 Ιουνίου 1810, με την οποία ο κλήρος και ο λαός της Κύπρου ενημέρωναν τον Οικουμενικό Πατριάρχη (1809-1813) Ιερεμία Δ΄ για την εξορία των μέχρι τότε Αρχιεπισκόπου Κύπρου (1767-1810) Χρυσάνθου και του ομώνυμού του Μητροπολίτη Κιτίου. Επίσης, το όνομα του Μελετίου αναφέρεται και στη δεύτερη επιστολή των Κυπρίων προς τον Πατριάρχη Ιερεμία Δ΄, που εστάλη μερικές ημέρες αργότερα, μεταξύ της 4ης και της 8ης Ιουλίου του ίδιου έτους.

Σύμφωνα με όσα αναφέρονται, όπως έγινε λόγος στο κεφάλαιο για τον βίο του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού, η εξορία των δύο Αρχιερέων και ο ορισμός των διαδόχων τους, Οικονόμου Κυπριανού και Αρχιμανδρίτη Μελετίου, συνέβη κατά τρόπο απροσδόκητο, ύστερα από την έκδοση αυτοκρατορικού διατάγματος. Προστίθεται δε, ότι οι εξόριστοι Αρχιερείς, λόγω του αιφνιδίου του γεγονότος, δεν είχαν προλάβει να υποβάλουν τις παραιτήσεις τους, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί κανονικό ζήτημα, που δεν επέτρεπε την άμεση χειροτονία των διαδόχων τους. Γι' αυτό και παρακαλούσαν τον Πατριάρχη Ιερεμία Δ΄

---

3. «Ἐκ ταύτης οὖν [τῆς Μυριανθούσης] ἀρχιερεῖς 4 ὑπῆρξαν τῷ θρόνῳ τούτῳ, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος, τοῦνομα Μελέτιος, ἀταράχως τό ζῆν ἐκμέτρησε, ὁ δέ Χρῦσανθος ἀδελφός αὐτοῦ ὑπερόριος ἐγένετο, ὁ δέ Μελέτιος ὁ β΄ ὑπ' ὀργῆς ἀνάκτου κεφαλικῶς τιμωρηθεὶς σὺν τῶν λοιπῶν αὐτοῦ συναδελφῶν καὶ μερικῶν προϊσταμένων τῆς νήσου ταύτης». Βλ. Σ. Μιχαηλίδη, *Ιστορία της κατά Κίτιον Εκκλησίας*, ὁ.π., σ. 156.

4. Για τον βίο του Μελετίου έχει δημοσιευτεί διεξοδική μελέτη από τον Σ. Μιχαηλίδη, *Ιστορία της κατά Κίτιον Εκκλησίας*, ὁ.π., σ. 171-176, η οποία, με μικρές διαφοροποιήσεις, αναδημοσιεύτηκε στον τόμο: Οικονόμου Παρασκευά Αγάθωνος (επιμ.), *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός. Ο Μάρτυρας της πίστεως και της πατρίδος. Επιστημονικός Τόμος*, Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή Μαχαιρά, Κύπρος 2012, σ. 669-674. Επίσης, για τον βίο του βλ. Ανδρέα Μιτσίδη, «Μελέτιος», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 8ος, Αθήνα 1966, σ. 960· Α.Π. [= Άντρου Παυλίδη], «Μελέτιος», *Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 9ος, Λευκωσία 1988, σ. 377-378.

να εξουσιοδοτήσει τον παρεπιδημούντα στην Κύπρο Αρχιεπίσκοπο Σιναίου (1805-1859) Κωνστάντιο για να προβεί στις χειροτονίες. Συμπλήρωναν επίσης, ότι η επιλογή των Κυπριανού και Μελετίου έβρισκε σύμφωνους τους κατοίκους του νησιού, που τους θεωρούσαν ως τους πλέον κατάλληλους για άνοδο στους αρχιερατικούς θρόνους. Σημειώνεται ακόμη, ότι ο Μελέτιος ήταν τότε Αρχιμανδρίτης, χωρίς, όμως, να διευκρινίζεται σε ποια αρχιερατική περιφέρεια υπηρετούσε, όπως ούτε αν προερχόταν από τον μοναστηριακό κλήρο, ή από το περιβάλλον της Αρχιεπισκοπής, ή κάποιας από τις Μητροπόλεις. Χαρακτηρίζεται δε ως «άνηρ κόσμιος, ἐκκλησιαστικός, καὶ τῷ τοιούτῳ ἀξιώματι ἀρμόδιος».

Ο Πατριάρχης Ιερεμίας Δ΄ ανταποκρίθηκε στην παράκληση των Κυπρίων και εξουσιοδότησε αρχικά με συνοδική επιστολή, ημερομηνίας 15 Ιουλίου, και ακολούθως με δική του, προσωπική, στις 27 Σεπτεμβρίου 1810, τον Σιναίου Κωνστάντιο να τελέσει τις χειροτονίες των Κυπριανού και Μελετίου. Σε αμφότερες γίνεται και πάλι λόγος στον Μελέτιο, ο οποίος αναφέρεται ως Αρχιμανδρίτης και μέλλον Μητροπολίτης Κιτίου⁵.

Την ίδια περίοδο έγινε γνωστό στην Κύπρο ότι ο Αρχιεπίσκοπος Χρύσανθος απεβίωσε στην Εύβοια, την 1η Σεπτεμβρίου 1810⁶, γεγονός που τερμάτισε την ύπαρξη κανονικού εκκλησιαστικού κωλύματος, το οποίο παρεμπόδιζε τη χειροτονία του Κυπριανού. Γι' αυτό, στις 30 Οκτωβρίου 1810, ο Σιναίου Κωνστάντιος, μαζί με τους Κυρηναίος (1791-1816) Ευγένιο και Τριμυθούντος (1802-1825) Σπυρίδωνα, τέλεσαν τη χειροτονία του νεοεκλεγέντος Αρχιεπισκόπου⁷. Ωστόσο παρέμενε σε εκκρεμότητα το ζήτημα της κανονικότητας της χειροτονίας του Μελετίου, αφού ο εξορισθείς Κιτίου Χρύσανθος δεν είχε υποβάλει παραίτηση. Θεωρήθηκε, όμως, από τους Κύπριους Αρχιερείς και προκρίτους ότι είχε επιλυθεί, ύστερα από τις δύο προαναφερθείσες επιστολές του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιερεμία Δ΄ προς τον Σιναίου Κωνστάντιο.

---

5. Για τις επιστολές των Κυπρίων προς τον Πατριάρχη Ιερεμία Δ΄, καθώς και αυτές του τελευταίου προς τον Σιναίου Κωνστάντιο βλ. τα σχετικά στη μελέτη «Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (1810-1821) Κυπριανός», στις σελ. 49-52, όπου και η σχετική βιβλιογραφική τεκμηρίωση.

6. Νεοκλή Κυριαζή, «Χρονικά σημειώματα», *Κυπριακά Χρονικά* 2 (1924) 228.

7. Βλ. «Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (1810-1821) Κυπριανός», στη σελ. 54.

Παρά δε το γεγονός ότι η ανάδειξη του Μελετίου είχε προαποφασιστεί από την πολιτική εξουσία με την έκδοση του βερατίου του, για το οποίο έγινε λόγος προηγουμένως, η εκκλησιαστική τάξη επέβαλλε και την κανονική εκλογή του. Για τον λόγο αυτό, στις 2 Νοεμβρίου 1810, πραγματοποιήθηκε, και πάλι στον καθεδρικό ναό του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στη Λευκωσία, ύστερα από προτροπή και άδεια του νέου Αρχιεπισκόπου, η εκλογή του Αρχιμανδρίτη Μελετίου στον μητροπολιτικό θρόνο Κιτίου από τους Μητροπολίτες Πάφου (1805-1821) Χρύσανθο και Κυρηναίας Ευγένιο, καθώς και τον Επίσκοπο Τριμυθούντος Σπυρίδωνα. Οι τρεις Αρχιερείς υπέγραψαν και το υπόμνημα εκλογής, όπου αναφέρεται ότι στην όλη διαδικασία συμμετείχε και αριθμός κληρικών, χωρίς, όμως, να διευκρινίζεται αν προέρχονταν από την πόλη της Λευκωσίας ή τη μητροπολιτική περιφέρεια Κιτίου. Σύμφωνα με όσα αναφέρονται στο ανωτέρω υπόμνημα, εκτός από τον Μελέτιο, υποψήφιοι για τον μητροπολιτικό θρόνο ήταν και οι άγνωστοι από άλλες πηγές Ιερομόναχοι Νικόδημος και Φιλόθεος⁸.

Χρησιμοποιήθηκε δηλαδή κατά την εκλογική διαδικασία, όπως για κατά την εκλογή του Μητροπολίτη Πάφου Χρύσανθου, το 1805⁹, το λεγόμενο τριπρόσωπο. Είναι αξιοσημείωτο ότι η διαδικασία αυτή επανελήφθη αρκετές φορές κατά τον 19ο αιώνα, όπως κατά την εκλογή του Κυρηναίας Χαραλάμπους, το 1824, περίοδο κατά την οποία η εκλογή των Αρχιερέων γινόταν και κατά ποικίλους άλλους τρόπους. Για παράδειγμα, αναφέρονται περιπτώσεις, που αυτή πραγματοποιήθηκε καθ' υπόδειξη της πολιτικής εξουσίας (Αρχιεπίσκοπος Ιωακείμ, Πάφου Πανάρετος, Κιτίου Λεόντιος και Κυρηναίας Δαμασκηνός, το 1821), χωρίς ανθυποψήφιο και με τη συμμετοχή του κλήρου της Λευκωσίας, παρά το γεγονός ότι αφορούσε άλλον αρχιερατικό θρόνο (Κυρηναίας Λαυρέντιος, το 1816), καθώς

---

8. Βλ. Αρχείο Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου, *Κώδιξ Α΄*, σ. 161, από όπου δημοσιεύεται στη συνέχεια του ανά χειράς τόμου. Βλ. *Τα Έγγραφα 5*.

9. Βλ. σχετικά στη μελέτη «Ο Μητροπολίτης Πάφου (1805-1821) Χρύσανθος», στις σελ. 117-118.

και με τη συμμετοχή του κλήρου της οικείας Μητρόπολης (Πάφου Χρύσανθος, το 1805), ή και διαφορετικά¹⁰.

Ακολούθως, στις 3 Νοεμβρίου 1810, δηλαδή την αμέσως επόμενη ημέρα της εκλογικής συνέλευσης, πραγματοποιήθηκε η χειροτονία του Μελετίου σε νέο Μητροπολίτη Κιτίου. Στις σωζόμενες πηγές δεν γίνεται καμία αναφορά στους Αρχιερείς, οι οποίοι τέλεσαν τη χειροτονία. Ωστόσο είναι βέβαιο ότι ένας από αυτούς ήταν ο νέος Αρχιεπίσκοπος και συμμετείχαν ένας ή περισσότεροι από τους υπόλοιπους Αρχιερείς του νησιού. Η δε σημείωση, που εντοπίζεται σε εξώφυλλο Ευαγγελίου στον ναό του Τιμίου Σταυρού Λευκάρων¹¹ δεν μπορεί να ερμηνευτεί, λόγω της αποσπασματικότητάς της, ότι στη χειροτονία του Μελετίου συμμετείχε και ο Σιναίου Κωνστάντιος, όπως εικάζεται από ορισμένους συγγραφείς.

Η περίοδος της αρχιερατείας του (1810-1821) και η ίδρυση της Ελληνικής Σχολής Λεμεσού (1819)

Ο Μελέτιος εγκαταστάθηκε, μετά την ανάληψη των καθηκόντων του, σε οίκημα πλησίον του ναού του Σωτήρος στη Λάρνακα, στην ίδια περιοχή, όπου στεγάζεται η Μητρόπολη μέχρι σήμερα, αλλά σε σύγχρονο κτήριο¹². Στο δε αρχείο της έχουν σωθεί διάφορα έγγραφα, που αφορούν την περίοδο που ο Μελέτιος υπηρέτησε ως Μητροπολίτης

---

10. Για τον τρόπο εκλογής των Αρχιερέων της Εκκλησίας της Κύπρου, κατά τον 19ο αιώνα, βλ. Ανδρέα Μιτσίδα, «Η Εκκλησία Κύπρου επί Τουρκοκρατίας», στον τόμο: Θεόδωρου Παπαδόπουλλου (επιμ.), *Ιστορία της Κύπρου*, τ. ΣΤ', *Τουρκοκρατία. Οθωμανική κατάκτησις. Απόπειρα χειραφετήσεως. Δίκαιον - Οικονομία. Παιδεία - Γράμματα. Εκκλησία, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία 2011, σ. 807-810. Για την εκλογή των Κυρηναίας Λαυρεντίου και Κυρηναίας Χαραλάμπους βλ. «Ο Επίσκοπος Λαμπούσης (1811-1816) και μετέπειτα Μητροπολίτης Κυρηναίας (1816-1821) Λαυρέντιος», στη σελ. 157 του ανά χειράς τόμου· Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου στο Αρχείο της Αρχιεπισκοπής Κύπρου (1634-1878)*, Λευκωσία 2011, σ. 242, αντιστοίχως.*

11. Βλ. Ν. Κυριαζή, «Παλαιογραφικά. Ο ναός του Τιμίου Σταυρού και ο κώδιξ των Άνω Λευκάρων», *Κυπριακά Χρονικά* 13 (1937) 62

12. Σ. Μιχαηλίδη, *Ιστορία της κατά Κίτιον Εκκλησίας*, ό.π., σ. 142-143.

Κιτίου, όπως δαπάνες για τη χειροτονία του, κληρονομικά και προικοσύμφωνα, «εγκώμια» σε δεσποτικές εορτές, εγκύκλιός του περί εξομολογήσεως και άλλα. Στο ίδιο αρχείο φυλάσσεται επίσης χειρόγραφο έργο του Ευστράτιου Αργέντη με τίτλο «Περί του Κυριακού Δείπνου κατά Λατίνων», το οποίο ανήκε στην προσωπική του βιβλιοθήκη, όπως μαρτυρείται σε σχετική σημείωση, που γράφτηκε, μάλλον, από μέλος του προσωπικού της Μητρόπολης: «Τό παρόν βιβλίον ἦναι τοῦ ἁγιοτάτου πατρός ημών κιτίου κυρίου μοι κυρίου μελετίου καί ὅς πιος τό ἀποξαινῶση νά ἦναι ἀφορισμένος: 1814 δεκεμβρίου 25»¹³.

Το όνομα του Μελετίου μνημονεύεται επίσης σε επιγραφές σε ναούς της πόλης και της επαρχίας Λάρνακας, όπως σε μεγάλη τετραγωνισμένη πέτρα, που σχετίζεται με την κατασκευή του προαυλίου του μητροπολιτικού ναού του Σωτήρος: «Οἰκοδομή Σῶτερ τῶν θείων προαυλίων ἐπί Μελετίου δευτέρου Ἀρχιθύτου Κιτίου ὑπό ἐπιτρόπων ἐτελέσθη εὐσεβῶν κ... ναί μήν καί πιστῶν καί δούλων σου ἀξίων, Εὐαγγέλη, Πιεράκη τε Μαρκαντώνη εὐπρεπείας ζηλωτῶν τοῦ ναοῦ Σου τοῦ Θεοῦ, οὗς πανοικεῖ φύλαττε ἐκ βλάβης καί κινδύνων καί τῆς βασιλείας σου ἀξίωσον τῆς οὐρανόυ. 1818 Ἀπριλίου ε΄». Ακόμη σε επιγραφή εικόνας του Αγίου Γεωργίου στη Μονή του Αγίου Γεωργίου του Κοντού αναφέρεται ότι η επαργύρωσή της έγινε «ἐπί Ἀρχιθύτου Κυρίου Μελετίου 1818»¹⁴.

Ο Μελέτιος αφιέρωσε επίσης εικόνα της Θεοτόκου στον ναό της Αγίας Άννας στην ομώνυμη κοινότητα, η οποία ανήκει τεχνοτροπικά στη λεγόμενη Σχολή του Κρητικού ζωγράφου Ιωάννη Κορνάρου και φέρει την κεφαλαιογράμματη επιγραφή «Μή(τη)ρ Θ(εο)ῦ ἡ Χρυσορωϊάτησα». Στο κάτω αριστερό άκρο της εικόνας απεικονίζεται και ο ίδιος ο Μελέτιος γονυπετής, με μακριά και λευκή γενειάδα, να κρατεί ειλητάριο με την επιγραφή: «μνήσθητι δέσποινα ὑπέρ ἐμοῦ, τοῦ δούλου σου μελετίου ἀρχιερέως». Το όνομά του αναφέρεται επίσης στην αφιερωματική κεφαλαιογράμματη επιγραφή σε ανεπτυγμένο ειλητάριο, που καταλαμβάνει το κάτω μέρος της εικόνας: «Δέσποινα ἀγνή, Παρθένε Θεοτόκε, τόν Δημιουργόν βαστάζουσα ὡς βρέφος, σῶζε σόν πιστόν, Μελέτιον οἰκέτην, Κητιέων κ(αί) Προέδρου Ἀμαθοῦντος, Λύτρωσε αὐτόν κακῶν συναντιμάτων, ἵνα σε ὑμνῆ χαρμοσύνως ὦ Μῆτερ». Η εικόνα φέρει, λανθασμένα, τη χρονολογία 1804 (αωδ΄), ενώ είναι προφανές ότι παρέπεσε το γράμμα γιώτα και στην πραγματικότητα αιογραφήθηκε το έτος

---

13. Σ. Μιχαηλίδη, *Ιστορία της κατά Κίτιον Εκκλησίας*, ό.π., σ. 173-174.

14. Σ. Μιχαηλίδη, *Ιστορία της κατά Κίτιον Εκκλησίας*, ό.π., σ. 173.

1814 (αωιδ'), χρονολογία κατά την οποία ο Μελέτιος υπηρετούσε στον μητροπολιτικό θρόνο¹⁵.

Από τις λιγοστές υπόλοιπες έμμεσες αναφορές, που γίνονται στον Μελέτιο κατά την περίοδο της αρχιερατείας του, αναφέρεται η περιγραφή που διασώζει γι' αυτόν ο Άγγλος περιηγητής Χένρυ Λάιτ (Henry Light), ο οποίος τον επισκέφθηκε στο μητροπολιτικό μέγαρο, στα τέλη Σεπτεμβρίου - αρχές Οκτωβρίου 1814. Όπως αναφέρει, λόγω κάποιας ειδικής τελετής ήταν εκεί συγκεντρωμένοι πολλοί ξένοι κάτοικοι της πόλης, με επικεφαλής τους προξένους. Αλλά επειδή ο Μελέτιος, τον οποίο αποκαλεί Αρχιεπίσκοπο, χωρίς να αναφέρει το όνομά του, ασθένησε ξαφνικά και αποσύρθηκε μόνο πολύ λίγοι από τους προσερχόμενους επιτράπηκε να τον συναντήσουν. Ανάμεσά τους ήταν και ο Λάιτ, ο οποίος εντυπωσιάστηκε από την επιβλητική στολή, που ήταν ενδεδυμένος, και από τη μακριά γενειάδα του, η οποία φαίνεται και στην απεικόνισή του στην προαναφερθείσα εικόνα της Θεοτόκου. Ακόμη, αναφέρει ότι μαζί με τον Κύπριο Μητροπολίτη βρισκόταν ένας ανεπιός του, ο οποίος είχε σπουδάσει για μερικά χρόνια ιατρική στη Πάδουα, προφανώς με την οικονομική ενίσχυσή του¹⁶. Για τον νεαρό αυτό δεν έχουμε υπόψη άλλα στοιχεία. Η στήριξη, όμως, που του παρείχε ο Μελέτιος είναι ενδεικτική του ενδιαφέροντος του τελευταίου να συμβάλει στην ανάδειξη ατόμων, που θα προσέφεραν τις υπηρεσίες τους σε τομείς, όπως της ιατρικής, στους οποίους παρατηρείτο στην Κύπρο της εποχής σημαντική υστέρηση.

Ο Κύπριος Μητροπολίτης εκδήλωσε επίσης ενδιαφέρον και για την προαγωγή των ελληνικών γραμμάτων και συνέβαλε στη λειτουργία της Ελληνικής Σχολής Λεμεσού, το 1819, οπότε προσέφερε το οίκημα, που διατηρούσε η Μητρόπολη στην πόλη, για τη στέγασή της, καθώς και ποσό χρημάτων για τη λειτουργία της. Από επιστολή από τη Σάμο, ημερομηνίας 20 Μαρτίου 1820, του Ιεροδιάκονου Ιλαρίωνα Πασχαλίδη προς τον μετέπειτα

---

15. Χριστόδουλου Χατζηχριστοδούλου, *Κτήτορες ναών και δωρητές κειμηλίων την εποχή της Τουρκοκρατίας στην Κύπρο (1571-1878)*, τ. Α', σ. 157-158 (περιγραφή της εικόνας), τ. Β', Εικ. 139 (φωτογραφία της εικόνας), Λευκωσία 2008 (διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου).

16. Άντρου Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες μέσα από τα κείμενα ξένων επισκεπτών της*, τ. Γ', Λευκωσία 1995, σ. 1064.

σπουδαίο αγωνιστή του 1821 Νικόλαο Θησέα¹⁷ πληροφορούμαστε ότι η Σχολή λειτούργησε κατά το πρότυπο του Φιλολογικού Γυμνασίου της Σμύρνης και ότι δημιουργήθηκε βιβλιοθήκη για τις ανάγκες των μαθητών. Όπως αναφέρεται, διδάσκαλος ορίστηκε ο εγχώριος Δημήτριος Θεμιστοκλής (1792-1848)¹⁸, απόφοιτος των Σχολών Κυδωνιών και Σμύρνης, ο οποίος δίδαξε μέχρι τα τραγικά γεγονότα του 1821, που ανέστειλε προσωρινά τη λειτουργία της¹⁹. Από δε τα σωζόμενα σχετικά έγγραφα της περιόδου 1819 έως 1821 πληροφορούμαστε για τις μεγάλες προσπάθειες που καταβλήθηκαν, ώστε να λειτουργήσει ομαλά κατά το διάστημα αυτό, και να εξελιχθεί σε πνευματικό κέντρο της πόλης²⁰.

---

17. Για αμφότερους, Νικόλαο Θησέα και Ιεροδιάκονο Ιλαρίωνα Πασχαλίδη, βλ. τα όσα αναφέρονται στη μελέτη «Κύπριοι λόγιοι και εκδοτική δραστηριότητα (τέλη 18ου - αρχές 19ου αι.)», στις σελ. 248-251, καθώς και στη μελέτη «Φιλελληνισμός και Κύπρος κατά την Ελληνική Επανάσταση», στις σελ. 261-268, 271-272.

18. Για τον Δ. Θεμιστοκλή βλ. Γεώργιου Κηπιάδη, *Απομνημονεύματα των κατά το 1821 εν τη νήσω Κύπρω τραγικών σκηνών*, Αλεξάνδρεια 1888, σ. 49-52 (η παραπομπή γίνεται στην α' έκδοση)· Αριστόδημου Πηλαβάκη, *Η Λεμεσός και τα σχολεία της, μετά παραρτήματος περιλαμβάνοντος διαφόρους εκπαιδευτικές ειδήσεις και στατιστικούς πίνακας*, Λεμεσός 1929, σ. 70-72· Πασχάλη Κιτρομηλίδη, *Κυπριακή Λογισούνη, 1571-1878. Προσωπογραφική Θεώρηση*, Λευκωσία 2002, σ. 140-141.

19. Για μία συνοπτική παρουσίαση της ιστορίας της Σχολής, κατά τα έτη 1819 έως 1821, βλ. Λοΐζου Φιλίππου, *Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω κατά την περίοδον της Τουρκοκρατίας (1571-1878)*, τ. Α', Λευκωσία 1930, σ. 234-240· Θεοχάρη Σταυρίδη, «Η Ελληνική Εκπαίδευση στην Κύπρο κατά την Οθωμανική περίοδο (1571-1878)», *Ιστορία της Κύπρου*, τ. ΣΤ', ό.π., σ. 410-411.

20. Βλ. Μητροπολίτη Κιτίου Νικόδημου Μυλωνά, «Ανέκδοτα Έγγραφα αναγόμενα εις την ίδρυσιν και συντήρησιν της πρώτης εν Λεμεσώ Ελληνικής Σχολής», *Απόστολος Βαρνάβας 3* (1920-1921) 24-29, 38-41 (αναδημοσιεύτηκε από τον Αρ. Πηλαβάκη, *Η Λεμεσός και τα σχολεία της*, ό.π., σ. 61-69)· Κώστα Κύρρη, «Ανέκδοτα έγγραφα περί της Ελληνικής Σχολής Λεμεσού (1819, 1820)», *Κυπριακαί Σπουδαί* 42 (1978) 85-106, όπου σε αμφότερα τα κείμενα δημοσιεύεται αριθμός σχετικών εγγράφων.

Στην επιστολή του Ιεροδιάκονου Ιλαρίωνα αναφέρεται ακόμη, ότι ανάμεσα στους συνδρομητές για τη στήριξη της λειτουργίας της περιλαμβάνονταν ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός με 6.000 γρόσια, ο πρόκριτος Ανδρέας Σολομωνίδης, μετέπειτα εξισλαμισθείς κατά τις σφαγές του 1821, οπότε μετονομάστηκε σε Χουρσίτ αγά, με 2.500, ο επίσης πρόκριτος Κυπριανός Θησέας με 2.000, ο Ηγούμενος Κύκκου Ιωσήφ με 2.000, και άλλοι. Προστίθεται επίσης ότι και ο Μελέτιος εισέφερε ποσό χρημάτων, χωρίς, όμως, να προσδιορίζεται επακριβώς το ύψος του.

Δεν έχουμε υπόψη αν ο Μητροπολίτης Κιτίου διαδραμάτισε κάποιο ρόλο στη σχετική απόφαση για την ίδρυση της Σχολής, που ελήφθη σε συνέλευση των κατοίκων. Είναι, όμως, πιθανόν να ενεπλάκη άμεσα, αφού στην πρώτη τετραμελή σχολική επιτροπεία, όπως αναφέρει ο Ιεροδιάκονος Ιλαρίων, συμμετείχε και ο εφημέριος της Αγίας Νάπας, Ιερομόναχος Ιωαννίκιος, ίσως εκ μέρους του Μελετίου, ο οποίος διέμενε στη Λάρνακα και δεν είχε τη δυνατότητα της συχνής συμμετοχής στη διοίκησή της²¹.

Ο μαρτυρικός του θάνατος

Ο Μελέτιος υπηρέτησε στον μητροπολιτικό θρόνο Κιτίου μέχρι την 9η Ιουλίου 1821, οπότε καρατομήθηκε από τους Τούρκους κατακτητές, κατά τις μαζικές σφαγές των Αρχιερέων, των αξιωματούχων κληρικών και των προυχόντων²². Όπως έγινε λόγος σε άλλο κεφάλαιο του ανά χείρας τόμου, η σορός του τάφηκε στον περίβολο του ναού της Φανερωμένης, ενώ αργότερα τα οστά του τοποθετήθηκαν, μαζί με αυτά όσων Αρχιερέων και άλλων εκτελεσθέντων εντοπίστηκαν να είναι θαμμένα στον χώρο αυτό, αρχικά, το 1872-73,

---

21. Για την ανωτέρω επιστολή βλ. Ιεροδιακόνου Ιλαρίωνος Κυπρίου, «Προς τον λόγιον κύριον Νικόλαον Θησέα», *Ερμής ο Λόγιος* 10 (1820) 519-521. Αναδημοσιεύτηκε από τους Αρχιμανδρίτη Ιεζεκιήλ Βελανιδιώτη, «Μία επιστολή Ιλαρίωνος του Κυπρίου», *Εκκλησιαστικός Κήρυξ* 2 (1912) 410-412· Λ. Φιλίππου, *Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω κατά την περίοδον της Τουρκοκρατίας (1571-1878)*, τ. Α', ό.π., σ. 237-239· Ιερώνυμο Περιστιάνη, *Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων. Από της Τουρκικής κατακτήσεως μέχρι της Αγγλικής κατοχής (1571-1878)*, Λευκωσία 1930, σ. 257-260, και άλλους.

22. Βλ. τα όσα αναφέρονται στη μελέτη «Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (1810-1821) Κυπριανός», στις σελ. 82-88.

κάτω από την Αγία Τράπεζα του ναού και στη συνέχεια σε υπόγεια κρύπτη του Μουσουλίου των Εθνομαρτύρων, που ανηγέρθη στον προαύλιο χώρο, το 1930²³. Τον διαδέχθηκε στον μητροπολιτικό θρόνο Κιτίου ο Αρχιμανδρίτης της Μητρόπολης Λεόντιος, ο οποίος βρισκόταν, μαζί με άλλους τρεις κληρικούς, έγκλειστος, ως όμηρος, στις φυλακές της Λευκωσίας²⁴.

Σύμφωνα με σχετικό δημοσίευμα για τις σφαγές στην Κύπρο της ιταλικής εφημερίδας «Notizie del Giorno», που παρατίθεται σε δύο συνέχειες, στα φύλλα ημερομηνίας 25 Οκτωβρίου και 2 Νοεμβρίου 1821 (13 και 21 Οκτωβρίου με το ημερολόγιο, που ακολουθείτο από την Ορθόδοξη Εκκλησία και που τότε διέφερε κατά 12 ημέρες από αυτό της Δύσης), ο Μελέτιος υπήρξε πρωτομάρτυρας μεταξύ των Μητροπολιτών και κατατομήθηκε αμέσως μετά τον απαγχονισμό του Αρχιεπίσκοπου Κυπριανού²⁵. Παρόμοια εκδοχή διασώζεται και στα περισσότερα από τα λεγόμενα άσματα των Αρχιερέων, που περιγράφουν τα γεγονότα του 1821, όπου αναφέρεται ότι ο αποκεφαλισμός του προηγήθηκε αυτού των Μητροπολιτών Κυρηναίας Λαυρεντίου και Πάφου Χρυσάνθου, ενώ ακολούθησε αμέσως μετά ο απαγχονισμός του Αρχιεπίσκοπου Κυπριανού²⁶. Ας σημειωθεί, όμως, ότι υπάρχουν και

---

23. Για το ζήτημα αυτό βλ. τα σχετικά στη μελέτη «Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (1810-1821) Κυπριανός», στις σελ. 87-88.

24. Για τον Μητροπολίτη Κιτίου (1821-1837) Λεόντιο βλ. Σ. Μιχαηλίδη, *Ιστορία της κατά Κίτιον Εκκλησίας*, ό.π., σ. 194-198.

25. Για τα όσα σχετικά αναφέρονται βλ. στη μελέτη «Η ιταλική εφημερίδα "Notizie del Giorno" και τα γεγονότα του 1821 στην Κύπρο», στη σελ. 504

26. Ενδεικτικά βλ. Αρχιμανδρίτη Φώτιου Κωνσταντινίδη, *Ο Αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Μαχαιριώτης (εψηφισμένος Ηγούμενος Μαχαιρά) και το έργο του*, Λευκωσία 1963, σ. 134 [= *Πνευματική Παρακαταθήκη. Δεκαέξι Μελέτες (1961-1977)*, τ. Α', Λευκωσία 2009, σ. 395]· Θεόδωρου Παπαδόπουλλου, «Το άσμα των Αρχιερέων», *Κυπριακαί Σπουδαί* 35 (1971) 27, 32-33, 38 [= *Η εκατόμβη της 9ης Ιουλίου. Ιστοριογραφική - Ποιητική - Εκκλησιαστική τεκμηρίωσις*, Λευκωσία 2013, σ. 221, 226-227, 232]· Κώστα Κύρρη, «Ανέκδοτη παραλλαγή του "Τραγουδιού των Δεσποτάδων" και άλλα στοιχεία για τις σφαγές του 1821 στην Κύπρο», *Κυπριακός Λόγος* 14 (1971) 92· Παύλου Ξιούτα, «Ένα ανέκδοτο χειρόγραφο του Μητροφάνους της Μαχαιράδος», *Κυπριακαί Σπουδαί* 41 (1977) 87.

μερικά άλλα, που θέλουν να εκτελείται πρώτα ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός²⁷, ή που υποστηρίζουν ότι πρώτος κατατομήθηκε ο Μητροπολίτης Κυρηναίας, ακολούθως οι Πάφου και Κιτίου, και στη συνέχεια απαγχονίστηκε ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός²⁸.

Όπως αναφέρεται από την τοπική παράδοση της γενέτειράς του Πεδουλά, όταν έγινε γνωστός ο κίνδυνος εκτέλεσης του Μελετίου, οι συγγενείς του έσπευσαν και προσέφεραν σημαντικό ποσό χρημάτων στον Τούρκο διοικητή Κιουτσούκ Μεχμέτ, για να μην τον απαγχονίσει. Ωστόσο, ο τελευταίος, αφού πήρε τα χρήματα, διέταξε και κατατόμησαν τον Μητροπολίτη Κιτίου, τηρώντας έτσι, κατά τα λεγόμενά του, την υπόσχεση που έδωσε²⁹, όπως έπραξε και με τον Κυπριανό, στον οποίο, κατά την παράδοση, είχε υποσχεθεί ότι δεν θα κατατομούσε, γι' αυτό και τον απαγχόνισε³⁰.

Δημοσιεύτηκε στον τόμο: Κωστή Κοκκινόφτα, *Κύπρος και 1821*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία 2021, σ. 136-148.

---

27. Μενέλαου Χριστοδούλου, *Κυπριακά Δημώδη Άσματα*, τ. Α', Λευκωσία 1987, σ. 189.

28. Θ. Παπαδόπουλλου, «Το άσμα των Αρχιερέων», *ό.π.* σ. 24 [= *Η εκατόμβη της 9ης Ιουλίου. Ιστοριογραφική - Ποιητική - Εκκλησιαστική τεκμηρίωσις*, *ό.π.*, σ. 218]. Του ιδίου, *Δημώδη Κυπριακά Άσματα εξ ανεκδότων συλλογών του ΙΘ' αιώνας*, Λευκωσία 1975, σ. 148· Μ. Χριστοδούλου, *Κυπριακά Δημώδη Άσματα*, τ. Α', *ό.π.*, σ. 194.

29. Κλ. Μυριανθόπουλου, *Η συμβολή της Μαραθάσης εις την Εκκλησίαν*, *ό.π.*, σ. 57.

30. Για το ζήτημα αυτό βλ. τα σχετικά στη μελέτη «Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (1810-1821) Κυπριανός», στις σελ. 112-113.